

-a morfemaren erabilera (eza) ekialdeko euskaretan

Julen Manterola
UPV/EHU eta EHE

Abstract

In this paper I will deal with the non-use of the Basque definite article *-a* in Eastern varieties of the language. I will look at two specific constructions: first, I will focus on adjective predicates, and try to offer a semantics based explanation of some variation between Low-Navarrese and Zuberoan. Second, I will pay attention to determinerless objects of Eastern dialects, and claim that these instances of bare nouns happen only with certain kind of nouns, namely mass nouns and what we would translate into English as non-specific plurals.

0. Sarrera. Lan honen nondik norakoa¹

Lan honetan artikulua definitu deitu izan den horretaz arduratuko gara, *-a* morfemaz, hain zuzen ere, ekialdean gutxiago erabiltzen omen den horretaz. Mitxelenaren omenez ari garen honetan, eta antzemanik haren hitz eta ideien itzal luzeak gidatuko gaituela bide honetan, ekin diezaiogun lanari haren aipu batekin (1987: 266):

De cualquier modo, y aunque el empleo de demostrativos en función de artículo sea debida a influencia extraña, el caso es que nosotros parecemos habernos pasado de la raya yendo más lejos que cualquiera de los demás. Hay, con todo, gradaciones en la frecuencia de su uso. De atenernos a una mera impresión, se diría que es empleado [artikulua] más profusamente en el centro y oeste del país que en el este, más en general al sur que al norte.

-a morfema ekialdean mendebaldean baino gutxiago erabiltzen da, beraz. Ez dakit zehatz Mitxelenak iparra eta hegoa bereizten dituenan gogoan zer

---

¹ Egilea Eusko Jaurlaritzako doktoreak prestatzeko diru-laguntzen programaren barrinean dago; ikerketa lan hau ezin izango zen diru-laguntza hori gabe burutu, hona eskerra, beraz. Céline Mounole eta Joseba Lakarrarekin izandako hizketaldiek ere lan honen edukia aberastu dute.

duen; guk, gure lan honetan eta arduratzen gaituzten artikulua erabileremu edo testuinguruez denaz bezainbatean, zubererazko zein erronkarierazko *-a* morfemaren erabilera batera hartuko ditugu, egoera linguistiko beraren (edo bertsuaren, juzku absoluturik nahi ez dugunontzat) lekuko. Aipatzen ditudan artikulua erabileremu horiek honakoak izango dira: adjektibo predikatuak batetik, *etxea eder da* bezalakoak, eta bestetik objektu posizioetako izenak, *ardo edan du* bezalakoak. Bestelakoetan ere zer gertatzen den aipatuko dugu tarteka, existentzialetan aurkitzen duguna, adibidez, baina aurreko bi horiek izango dira deskripzio eta analisi saio xume honen gune.

Baina, zer da gure aztergaia? Edo hobeki galdetuta, zer da orain arte neutral izan nahian «*-a* morfema» izendatu dugun hori? Gauza jakina da «artikulu definitu» deiturak, bereziki izendapen horri dagokion bigarren hitzari begira, zalantza eta buruhauste ugari ekarri duela; izan ere, *-a* morfemaren izaera definitua ez baita erabatekoa eta zirrikiturik gabea. Maiz ageri zaigu delako artikululu definitu hori euskaraz, non eta beste hizkuntzekin dugun esperientzia linguistikoaren arabera agertu behar ez litzatekeen tokietan: predikatuetan, perpaus existentzialetan... Lan honen hasieran, *-a* bezalako morfema bati zein ikuspuntutik begiratuko diogun zedarrituko dut, arestian aipatu dudana ekialdeko erabileraren jatorria hobeki konprenitzen lagunduko digulakoan.

Bilakabide diakroniko jakin baten emaitza gisa aztertuko dut artikulua, onartuz abiapuntua inongo artikulurik existitzen ez zeneko garaia izan zela. Bilakabide diakroniko honetan ekialdeko artikulua erabilerari euskararen izaera arkaikoena aitortuko diogu, bestek ere egin izan duen bezala (Lafon 1954); izaera arkaiko horrek hizkera horietako gramatikari ematen dion nolakotasunari erreparatuta, galdera handinahia pausatuko dut: nolakoa zitekeen euskara artikululu definitua bere gramatika sartu baino lehen? Galdera handinahia erantzun apala jarraituko zaio, ez baitut besterik egingo turkiera edo koreera bezalako hizkuntzak gogora ekartzea baizik, hizkuntza horiek ezagun dugun euskara arkaiko horren antzeko direlakoan.

Mitxelenak gustuko izango zuelakoan gogoeta batekin, besteak beste, amaitu nahi nuke lan hau: artikuluan zehar *-a* morfemaren gorabeherak ikusi ondoren, Mitxelenak proposatutako euskara batu zaharraren ideiarekin gure ekarpenak ezkontzen saiatuko gara. Hemen ere egin nahia, edo jakin nahia, ez du gure ezinak gaudituko, eta gehienez ere azterketa ildo posibleak aipatu besterik ez da egingo.

Hona, bada, hona bitarte aipatu ditudan edukiak, hemendik aurrera aurkeztuko ditudan ordenaren arabera emanak: lehen atalean artikululu definitua, *-a*, zer den eta zein oinarri teorikoren arabera aztertuko dugun zehaztuko dut. Bigarren lan honen muina eskainiko dut: bertan adjektibo predikatuak eta objektu posizioeko izenen gorabeherak aztertuko dira, azpiatal banatan. Hirugarren atalean egindako ekarpenak laburbildu eta etorkizuneko azterketa ildoak zein izan daitezkeen iradokiko da.

1. Zer da artikulu definitu bat? Zer da *-a*?

«Artikulu definitu» deiturak bi atal ditu, «artikulu» eta «definitu». Bata zein bestea izan dira eztabaida iturburu hizkuntzalaritzaren historian zehar, baina euskararen kasuan artikuluak (hala deituko dugu oraingoz) definitutasunarekin duen harreman lausoia izan da bereziki eztabaidagune (ikus Artia-goitia 2002, Etxeberria 2005 eta Rodríguez 2003, besteren artean, gramatika sinkronikoetan euskal artikulua ezaugarriek ematen dituzten arazoetarako). Mitxelenaren «parecemos habernos pasado de la raya» horretan dago euskal artikuluak definitutasunarekin dituen arazoaren gakoia; *-a* horren erabilera «gehiegikeriaren» marra gainditu izanaren adierazgarri dugu esaldi existentzialetan aurkitzen duguna:

- (1) a. ** Il y a le vin² vs. b. ✓ Ardoa badago
 ** Hay el vino
 ** There is the wine

Milsark (1977) lanean azaltzen zaigun bezala, esaldi existentzialetan «definiteness restriction» deitzen duen zerbait dugu: esaldi existentzialetan (*il y a*, *hay* eta *there is* hasiera duten horietan) ezin da izen sintagma definitu bat foko posizioan egon,³ hots, izen sintagma [–definitu] bat behar dugu halakoetan. Egia esan, oinarritzko deskripzio maila honetan ere arazoa dugu, definitutasuna bera, kontzeptu edo nozio gramatikal gisa, ez baitugu behar bezala ulertzen. Terminoaren tradizioak, esanguratsua da, mendebaldeko hizkuntzen gramatikagintzan du sustraia, artikulu definituak eta indefinituak duten [+/- definitu] tasunean: ingeleseko *the* vs. *a* edo erromantzeetako *le/el* vs. *un* bezalako pareak zeuden analisi gramatikal horren oinarrian. Esan dezagun, beraz, teoriak ezin argi ditzakeen horietarik ihes egin nahian eta deskripzioaren mailarik apalenera jaitsiz, *il y a* / *hay* / *there is* hasiera duten esaldietan *le* / *the* / *el* duten izen sintagma debekatuak direla. Euskaraz, baina, *le* / *the* / *el* horiekin batera artikulu definitu izendatzen den *-a* hori esaldi existentzialetan zilegi da, (1b) adibidean erakutsi bezala.

Baten batek pentsa lezake aski dugula erabakitzea *-a* hori ez dela artikulu definitu horietako bat; baina gure gramatikariek⁴ beste hizkuntzetan artikulu definitu deituak ziren horiekin identifikatzen dutenean ez dute hala-beharrez huts egiten. Identifikazio (*-a* beste artikuluekin parekatzen duena) honen gako nagusietako batek halako elementuen jatorriarekin du zerikusia,

² «**» zeinua agramatikalak diren perpaus edo formentzako erabiliko da.

³ Egia da badela hizkuntza hauetan esaldi existentzialetan artikulu definitudun sintagma erabiltzeko aukera, Milsarkek berak ingeleserako adierazten duen bezala, hizketaldian zerrendatzeak suertatzen direnean, bereziki: gaztelaniaz *luego... también había la piscina* bezalako adibideak ontzat ditut, eta nago frantseseko *après il y avait la piscine aussi...* bezalakoak ez direla txar-txarrak. Ez naiz halako testuinguruez arduratuko lan honetan.

⁴ Ikus Gómez (2007: 233-254) tradizio gramatikagilearen «artikulu» terminoaren erabilearen gorabeherentzako.

eta, hain zuzen, bide horretatik, diakroniarenetik eta morfemen jatorriarenetik, saiaturako gara zehazten guretzako artikulua definitu bat zer den.

Greenbergen (1978) lanaren bidetik, Himmelmannek (1998; 2001) artikuluen azterketa bilakabide diakronikoaren begien arabera egituratzen du. Horrela, definitutasunaren teoriaren (hizkuntzen egoera sinkronikoez arduratzen direnak nagusiki) bidetik datozen arazoak neurri batean bazter uzten ditu, definitutasuna⁵ artikulua izanaren ataletako bat baizik ez dela aldarrikatuz (Himmelmann 2001: 832):

[D]efiniteness, though undeniably of central importance to the grammar and typology of articles, is only one of a number of meanings that can be conveyed by articles.

Greenbergen artikuluen gramatikalizazio bidearen eskema ere gogora ekartzen du, guk (2)n ematen duguna:

(2) erakusle → artikulua definitu → artikulua espezifiko → izen markatzaile

Ikuspegi honen arabera, artikulua definitua erakusleen gramatikalizazio bidearen fase bat baizik ez da, erakusleak posizio adnominalen gramatikalizatzen direnekoa. Gramatikalizazio bide hori continuum bat baizik ez da, eta continuum horretan bereizten dugun artikulua definituaren garaia, beraz, konbentzio metodologikoa baino ez. Continuum diakroniko horretan aurkitzen ditugun elementu beraren agerkariak izendatzeko «D-elementu» terminoa darabil Himmelmannek; «materialki» morfema bera dena, baina denboran zehar bere izaera aldatzen duena. Terminoak termino, guk hemen «artikulua» izendapena erabiltzen segitzeko ez dugu arazorik izango, irakurleak ezagunena dukeena berau baita.

Bilakaera diakroniko horrek hartzen dituen ezin zenbatuzko xehetasun eta norabide ezberdinek ekartzen dute hizkuntza ezberdinetako artikuluek modu ezberdinean jokatzeko, eta, ondorioz, sinkronian definitutasunaren ildotik egiten diren hurbilketetan aurkitzen diren desadostasunak.

Esan dezadan, atal hau bukatzeko, euskarazko *-a* hori, beste hizkuntzetan artikulua definitu gisa izendatu dituzten elementuen antzera, erakusle batetik datorrela, **(h)a(r)*⁶ gisa berreraiki izan dena; (2)ko bilakabidean bete-betean sartzen den D-elementua da, hortaz, eta neurri horretan pareka daiteke frantseseko *le/la*, gaztelaniako *el/la*, ingelesko *the* eta besterekin. Jatorri berdineko, bai, baina ibilbide ezberdineko, denak ere. Ibilbide hauen izaera na-

⁵ Gogoan har bedi, gainera, definitutasuna artikuluen izaera gainditzen duen nozioa dela, izan ere hainbat hizkuntzatan artikulua ez diren baliabideak erabiltzen baitira berau adierazteko: hitz ordena, azentua... Txinera eta suomiera artikulua gabeko hizkuntzak (orain arte bederen) beste definitutasun-estrategia hauen adibide izan daitezke.

⁶ Ez dut inoiz ondo ulertu berreraikitako forma batean parentesi artean diren hotsek ze status teoriko duten. Dena den, badirudi *-a* elementuaren lekukotasun arkaiko zenbaitek hasperena gorde duela (cf. Donemiliagako agiri bilduma bateko 1025eko *Udalha*); argibide gehiagorako ikus Manterola (2006) laneko eranskina.

barraren lekuko, euskararen baitako adibidearekin itxiko dut atala, ekialdeko datuetara eramango gaituena; (1b.)koaren ondoan halakoak aurki baitaitezke ekialdeko esaldi existentzialetan:

- (3) a. Bada ardo   b. Bada leku   c. Bada jende

2. -a D-elementuaren (ez)erabilera ekialdean

Lan honen muinaz atal honetan arduratuko gara. Aurreko atalean ikusi dugu, (2)n, D-elementuek zein bide segitzen duten haien erabilera adnominallean, continuum jakin baten barrenean. Continuum horren barrenean fase edo aroak⁷ bereizteko erabili izan den tresna behaketa hutsean oinarritzen da: D-elementuak zein testuinguru edo konfigurazio sintaktikotan erabiltzen diren behatzean datza. Testuinguru horietako zenbaitetan gertatzen denari azalpena ematen saiatuko gara, beti ere gogoan gordeta ez dugula oraindik -a horren erabileren oinarritzko deskripzio lan osoa egin, euskalkiz euskalkikoa behar lukeena, gaiak eskaintzen dituen bihurtune eta fiabardura guztiak modu erabatekoan ustiatu ahal izateko.

Gure D-elementu honen hedatzerako esanguratsu zitezkeen testuinguruak aztertzen Mitxelena izan dugu aitzindari, beste behin ere. Bere «Vasc. On da / Gauza ona da» (1987: 366-376) lantxoaren izenburuak laburtzen du bere ekarpena, Axularren *Geron* halako predikatuetan -a artikulua erabilera zein den zehazten baitu. Haren ekarpena, beraz, predikatu adjektibalen (determinatzailerik gabeak) eta izen + adjektibo predikatuen (determinatzaileak) arteko aldea adieraztea izan zen. Guk hemen antzeko lana egingo dugu, bide batez gure D-elementuaren hedatzerako irizpideak zein izan daitezkeen iradokiz.

Bi egiturari begiratuko diogu; lehenik, 2.1 azpiatalean eta Mitxelenaren ildotik, zenbait adjektibo predikatutan zer gertatzen den aztertuko dugu, baina kasu honetan ekialdean aurki daitezkeen aldaera dialektalak izango ditugu hizpide (esaterako, Nafarroa Behereko ***haurra eder zen* vs. Zuberoko *haurra eder zen*). Ondoren, 2.2 azpiatalean, objektu diren izenei errepikatuko diegu, *jaten ginuen ogi* bezalako adibideei, hain zuzen.

2.1. Adjektibo predikatuak ekialdean: hizkeren arteko aldeak

Atal honetan jarraituko dudun arrazoibide eta azalpenak ezinbestean kamuts izango dira, seguru aski, bukatu gabeko lan baten erakusle baitira.

⁷ Ez da ahanzi behar faseen arteko mugak zein diren erabakitzea erabat ariketa arbitrarioa eta lausoa suerta daitekeela, uneren batean hartu beharreko erabaki metodologiko baten araberrakoak baizik ez baitira. Lan honetan ez gara horretaz gehiegi arduratuko.

barraren lekuko, euskararen baitako adibidearekin itxiko dut atala, ekialdeko datuetara eramango gaituena; (1b.)koaren ondoan halakoak aurki baitaitezke ekialdeko esaldi existentzialetan:

- (3) a. Bada ardo   b. Bada leku   c. Bada jende

2. -a D-elementuaren (ez)erabilera ekialdean

Lan honen muinaz atal honetan arduratuko gara. Aurreko atalean ikusi dugu, (2)n, D-elementuek zein bide segitzen duten haien erabilera adnominalean, continuum jakin baten barrenean. Continuum horren barrenean fase edo aroak⁷ bereizteko erabili izan den tresna behaketa hutsean oinarritzen da: D-elementuak zein testuinguru edo konfigurazio sintaktikotan erabiltzen diren behatzean datza. Testuinguru horietako zenbaitetan gertatzen denari azalpena ematen saiatuko gara, beti ere gogoan gordeta ez dugula oraindik -a horren erabileren oinarritzko deskripzio lan osoa egin, euskalkiz euskalkikoa behar lukeena, gaiak eskaintzen dituen bihurtune eta fiabardura guztiak modu erabatekoan ustiatu ahal izateko.

Gure D-elementu honen hedatzerako esanguratsu zitezkeen testuinguruak aztertzen Mitxelena izan dugu aitzindari, beste behin ere. Bere «Vasc. On da / Gauza ona da» (1987: 366-376) lantxoaren izenburuak laburtzen du bere ekarpena, Axularren *Geron* halako predikatuetan -a artikulua erabilera zein den zehazten baitu. Haren ekarpena, beraz, predikatu adjektibalen (determinatzailerik gabeak) eta izen + adjektibo predikatuen (determinatzaileduak) arteko aldea adieraztea izan zen. Guk hemen antzeko lana egingo dugu, bide batez gure D-elementuaren hedatzerako irizpideak zein izan daitezkeen iradokiz.

Bi egiturari begiratuko diogu; lehenik, 2.1 azpiatalean eta Mitxelenaren ildotik, zenbait adjektibo predikatutan zer gertatzen den aztertuko dugu, baina kasu honetan ekialdean aurki daitezkeen aldaera dialektalak izango ditugu hizpide (esaterako, Nafarroa Behereko ***haurra eder zen* vs. Zuberoako *haurra eder zen*). Ondoren, 2.2 azpiatalean, objektu diren izenei errepikatuko diegu, *jaten ginuen ogi* bezalako adibideei, hain zuzen.

2.1. Adjektibo predikatuak ekialdean: hizkeren arteko aldeak

Atal honetan jarraituko dudan arrazoibide eta azalpenak ezinbestean kamuts izango dira, seguru aski, bukatu gabeko lan baten erakusle baitira.

⁷ Ez da ahantzi behar faseen arteko mugak zein diren erabakitzea erabat ariketa arbitrarioa eta lausoa suerta daitekeela, unerren batean hartu beharreko erabaki metodologiko baten araberakoak baizik ez baitira. Lan honetan ez gara horretaz gehiegi arduratuko.

erakusle dugu (7b) adibidea, (4ab.)rekin batera doana, dirudienez betiereko ezaugarria adierazten baitu, eder izatearena, baina (5b)rekin bat ez doana artikulua erabileran.

Berehalako galdera honakoa da: xehetasun hauek ze oinarri semantiko, kognitibo edo dena delakoa dute? Eta zer eragin dute sinkronian antzematen ditugun alde hauek artikulua bilakabide eta hedatze diakronikoan? Zer dela eta iritsi da Nafarroa Behereko hainbat hizkeratako adjektibo predikatu zenbait artikuludun forma ezinbesteko izatera (ikus (5))? Bistan dena, auzi honetan guztian xiberotarreko adibideak ditut arkaikoentzat, ia «inon» artikulurik erabiltzen ez duen hizkuntzaren egoera agertzen duena; honen berresgarri inguruko hizkuntza erromantzeen jokabidea dugu: hauek adjektibo predikatuak ez dute inoiz D-elementurik hartzen (*l'enfant est (*le) beau, el niño es (*el) guapo*). Greenberge (1978: 63-67) ere halaxe dio, gogora ekartzen duenean antzeko predikatuak direla bilakabide diakronikoan D-elementu bat azkenik hartzen duten egiturak.

Aurreko paragrafo honen hasierako galderak badu erantzuna, nik uste, edo erantzunaren hasiera izan daitekeenaren bidean ezarriko gaituen gogoeta: Lafittek esan bezala, adjektibo predikatuen izaera semantikoak, ezaugarri betiereko ala iragankor, zeresan handia du D-elementuen hedatzean, batetik; bestetik, halako esaldietan subjektuaren izaera ere erabakigarri behar du izan, neurri batean bederen. Bi hauen arteko, subjektuaren eta predikatuaren (adjektiboa ala ez) arteko elkarreraginaren xehetasunak beharko dute erantzunaren parte izan.

2.1.1. azpiatalean gogoeta honen oinarria zein izan daitekeen ikusiko dugu, Milsark izeneko hizkuntzalariaren lan bat eztabaidara ekarriz.

2.1.1. MILSARKEN (1977) ESALDI EXISTENTZIALAK

Milsarkek bere lanean ingelesezko esaldi existentzialak ditu aztergai, fokalizatzen den elementuaren aurretik *there is* dutenak, alegia. Besteren artean lan horretan bi kontu interesgarri aztertzen dira, esaldi existentzialak osatzea ala osatu ezin izatea baldintzatzen dutenak; badira, beraz, halako esaldiak osatzea oztopatzen duten konfigurazio jakin batzuk: batetik badirudi halako esaldietan ezin erabil daitekeela subjektu definiturik, goian (1a)n ikusi dugun bezala. Definitutasunaren nozio lausoa erabili beharrean, nahiago du *strong* eta *weak*⁹ diren izen sintagmak bereizi: lehenak, *strong* edo indartuak, erakusleak, izenordainak, *all, each* bezalako zenbatzaile unibertsalak dituztenak dira, esaldi existentzialen gramatikaltasuna oztopatzen dutenak, (7)n ikusten dugun bezala:

- (7) a. There was **the/*that/*every/*each* student in the classroom

⁹ *Weak* eta *strong*, «ahul» eta «indartu» gisa itzul daitezke.

Izen sintagma *weak* edo ahulak, aldiz, esaldi existentzialak onartzen dituztenak dira (artikulu indefinitu deritzoguna, zenbakiak, *some...*):

- (8) a. There was *a man* in the room
 b. There were *some men* in the room
 c. There were *three men* in the room

Esaldi hauetan guzietan, beraz, jatorrizko edo *there* sartu baino lehena-goko konfigurazioan ez dago arazorik, (9)n ikusten dugun bezala, ez izen sintagma indartu (9a) ez ahuldunetan (9b) ere. Esaldi existentziala osatzeko tenorean, hots, *there*-dun esaldia egin nahi dugunean, hauxe oztopatzen (7) ala baimentzen (8) duten izen sintagmen arteko bereizketa egin beharra du, *weak* eta *strong* izendapena proposatuz.

- (9) a. The/*that*/every student was in the classroom
 b. A student was in the classroom

Orain artekoan, 2.1.1. atal honetan ingeleseko esaldi existentzialetako *there* + kopularen ondoko izen sintagmaren gorabeherak aztertu ditugu, Milsarken eskutik. Baina goian aurreratu bezala, bada bigarren kontu interesgarri bat ere, ingeleseko esaldi existentzialetan gertatzen dena eta (10) adibidearekin irudikatzen duena:

- (10) a. ** There are linguists intelligent
 b. ✓ There is a drunk man

Milsarken behaketaren muina honetan datza: betiereko ezaugarria adierazten duten adjektiboek esaldi existentzial agramatikalei lotuta ageri dira; ezaugarri iragankorra adierazten duten adjektiboak, aldiz, esaldi existentzial gramatikaletan daude. (10a) adibidean ingeleseko *intelligent* 'argia' adjektiboa dugu, betiereko ezaugarria adierazten duena, eta (10b) adibidean *drunk* 'mozkorra', egoera iragankorra adierazten duena. Hauxe da, hain zuzen ere, Lafittek, artikulu definituaren erabileraz / ez erabileraz ari denean, darabilen irizpide bera, *kexu da / kexua da, eri da / eria da* adibideak hizpide dituean. Milsarkek berak gogoratzen duen bezala, gaztelaniazko *ser* eta *estar* aditzen txandakatzearekin harremandutako fenomeno da hau (*es inteligente/está borracho*).

Nola azaltzen du Milsarkek (10a)ko agramatikaltasuna? Bere esanetan, halako esaldien jatorrizko edo sakoneko konfigurazioan datza arazoa, ez da (7) eta (9a)ko adibideetan gertatzen zen bezala esaldi existentzialetarako bidean dagoen transformazioaren baitakoa. Kasu honetan bestelakoa da agramatikaltasunaren sorburua: berak argitzen duen bezala, betiereko ezaugarria adierazten duten predikatuak izen sintagma indartuetatik baizik ezin dira predikatu; izen sintagmak ahul direnean ez dute betiereko ezaugarrizko predikaziorik onartzen. Ikus dezagun zer gertatzen den *intelligent* adjektiboarekin, betiereko ezaugarria adierazi nahi duen predikatuarekin:

- (11) a. ** A man was intelligent
 b. The man was intelligent

Goian ikusi dugun bezala, (11b) esaldia ezin da esaldi existentzial bihurtu *there* sartuta, *the man* izen sintagma indartua baita. (11a)ri dagokionez, berriz, bere horretan ere txarra da, eta, beraz, *there* sartuta ere txarra izango da. Arrazoiak ez dira garbi, Milsarken esanetan, (11a) bezalakoen agramatikaltasuna azaltzeko; baina hala da, izen sintagma ahulek ez dute betiereko ezaugarria adierazten duen predikaziorik onartzen. Beste hitzetan esana: betiereko ezaugarria adierazten duten predikatuek subjektuan izen sintagma indartua behar dute.

Hurrengo atalean honakoan esandakoak euskarari zer laguntza eskain diezaiokeen zehazten saiatuko naiz.

2.1.2. NAFARROA BEHEREKO *EDER DA* VS. *EDERRA DA*

Aurreko atalean Milsarken zenbait gogoeta ekarri ditugu hona. Atal honetan bertan ikasitakoek ekialdeko euskararen xehetasunak ulertzen lagun gaitzaketen aztertuko dugu; jakina, ez dugu paralelo zuzenik aurkituko guri dagozkigun datuetan, eta gorago esan bezala, ez dugu analisi finko eta osorik eskainiko. Baina, horiek oro, espero dut hemen markatutako bidea ondotik etorriko direnentzako baliagarri izango dela halako fenomenoen azterketan.

Itzul gaitezen orain (4) eta (5)en eman ditudan Nafarroa Behereko adibideetara, hemen (12)n errepikatzen ditudanak.

- (12) a. (Jestu) horren egitea / jestu hori ez da *pollit*
 b. Ume hori ez da *pollita* (**Ume hori ez da *pollit*)

Gorago ikusi bezala, eta (6)eko adibideek iradokitzen duten bezala, Zuberoan antzeko adibideak, denak ager daitezke *-a* hori gabe, artikulurik gabe. Zerk erabaki du, beraz, Zuberoatik mendebalderago, Nafarroa Behereko zenbait hizkeratan, bederen, artikularen erabilera egitura batzuetara zabaltzea, beste batzuek, oso antzeko badira ere, artikulugabeko forma gorde duten bitartean? Nik sinesten dut hemen ere, euskararen hizkera hauetan Milsarkek ingelesarentzako aipatutakoez bestelako efektuak baldin baditugu ere, predikatuetakoa adjektiboaren izaeraren eta subjektuetakoa izen sintagmaren izaeraren araberrako efektu gisa ulertu behar direla artikularekin gertatzen direnak.

Hasi gaitezen, hortaz, (12)ko adibideen gaineko gogoetarekin. Esaldi horiek kopularen, *da* aditzaren bi aldeetara dituzten osagaiei begira, pentsa genezake lehenik eskuinetara dagoen predikatuaren egon daitekeela gakoa; pentsa liteke «hara, (12a)ko adjektibo predikatuak egoera iragankorra adierazten du, eta (12b)koak betiereko ezaugarria, eta hartara, *urduri dago* / *urduria da* bikotean bezala, horren araberrakoa da artikularen erabilera». Baina ez du ematen halako ñabardurarik, ezaugarri betiereko eta iragankorren arteko alderik dagoenik (12)ko bi adibideen artean; adjektiboaren interpretazio iragankorrik ez dut sumatzen posible denik, eta izatekotan, biak ere betiereko ezaugarriaren interpretazioarekin lotzen dira hobekien.

Une egokia izan daiteke oraingoa Lafittek *eder da chutik hiltzea*¹⁰ bezalako esaldiez esaten duena hona ekartzeko; ez dut uste, beste gainerakoan, arazo sakonik dagoenik (12a)ko *horren egitea ez da polit* esaldiarekin parekatzeko. Lafitteren esanetan, beraz, predikazioaren interpretazioa orokorra edo generala da (1944: 124):

[...] chaque fois que l'on veut donner un sens neutre ou général à l'adjectif attribut, on le met au nominatif indéfini. Ex. on da eskolatzea, il est bon de s'instruire [...]

Hainbesterainokoan ados egon gintezke Lafittekin, deskripzio mailan bederen; baina gu, kasu honetan artikulua AGERTZEN deneko adibidearen (12b) nondik norako diakronikoa azaltzen saiatzen ari gara, galdetuz zerk eragin ote zuen horrelako adibideek lehenago hartzea artikulua. Nire susmoa da, beharbada, esaldiaren subjektuari begiratu behar diogula, esanez *ume hori* batetik eta *jestu hori / jestu horren egitea* bestetik, ez direla erabat berdinak, nahiz eta itxura guzien arabera denak diren, Milsarki jarraiki, izen sintagma indartuak, bere erakusle edo artikuluekin.

Nire oraingo ustearen arabera, seguru bainaiz aurrerantzean gaien gehiago sakondu eta eztabaidatu ahala usteak findu eta aldatuko ditudala, (12b)ko *ume hori* sintagma askoz ere zama erreferentzial handiagoa du (12a)ko aditz izenak baino. Nolabait esateko *ume hori* sintagma deiktikoa ainguragarriagoa da mundu erreal eta ukigarriko erreferente batekin, *xutik hiltzea* ala *jestu horren egitea* bezalako sintagma baino, errealitate ukigarrian ainguratze lausoagoa dutenak. Esango nuke, ideia bestela formalizatzeko modurik ez badut ere, *polit izan* predikatuan *-a* artikulua horren arabera dela, esaldiaren subjektuaren nolakotasunaren arabera, alegia. Badirudi, darabildan argudioaren berresgari, *jestu horren egitea* bezalako sintagmek adierazten duten ekintza, nominalizatua izanda ere, ez dela oso-osokoa, ebentururatu gabea edo denboran errepika daitekeenetakoa dela; gauza ezaguna da halako ebenturak bere ingurura mugatzaile gabe izenak erakartzen dituztela —ikus Hopper eta Thompson (1980: 252) lanean ematen den eskala—, eta horregatik izan liteke, beharbada, horietarik predikatzen diren adjektiboek artikulua hartzeko tenorean horretan lehenak ez izatea. Argudia daiteke *jestu hori* ez dela, hala ere, *jestu horren egitea* bezalako gertakari bat, erakusledun sintagma hutsa baita, *ume hori* izan daitekeena bezalako, baina nago horren azpian, hobeki formalizatzeko gai ez banaiz ere, *jestu horren egitea*-ren elipsia edo dagoela.

Honen guztiaren arabera, beraz, Milsarkek emandako *weak / strong* banaketan sakontzeko modua ere bada hau, (12a) eta (12b)ko predikatuetako artikuluen agerrera / ez agerrera Milsarkek analizatu nahi duen fenomeno beraren efektu gisa ikusi nahi badugu, bederen: izen sintagma indartuen ar-

¹⁰ Hain gai poliedrikoan beste aztertu gabeko atala suertatzen zaigu, parez pare: hitz ordenaren arabera *ñabardurak* ere esanguratsuak izango dira, noski (*eder da xutik hiltzea / xutik hiltzea eder da*).

tean ere aldeak badira (12a, 12b), eta Nafarroa Behereko euskaren diakroniaren kasuan horren efektua¹¹ zera izan da, betiereko ezaugarria adierazten duen predikatueta D-elementuaren hedatzea horren arabera erabakitzea. Nolabait esateko, izen sintagma «indartuenak», tipikoki esaldi existentzialetan debekatuak direnak, artikulua errazago onartzen dute predikazioan.

Atal honekin bukatzeko, Diesing-en (1992) laneko adibide esanguratsu bat ekarri nahi nuke, erakusten baitu subjektuko izen sintagmaren espezi-fizitate mailak predikatueta duen eragina; gogora dezadan horren kidekoa izan dela, espezi-fizitate edo erreferentzialtasun mailarena, nire proposamena, (12ab)ko adibideen arteko aldea azaldu nahi izan dudanean. Diesingek ondoko esaldiak ematen ditu (bere (68-71) nire (13, 14) dira hemen), ezaugarri iragankorra adierazten duen *sick* 'gaixorik' adjetibodun predikatuarekin, Milsarkekin gorago (9,10,11) ikasi dugun bezal-bezala:

- (13) a. Children are sick.
b. There are children sick.

Milsarkek erakutsi digun bezala, ez da arazorik subjektu ahul bati, *children*,¹² egoera iragankorra adierazten duen predikazioa, *to be sick*, ezartzea. Hortaz, *there* sartu eta esaldi existentziala egiten dugunean ere emaitza gramatikala da. Ikus, aldiz honakoa:

- (14) a. Children *with red rashes* are sick.
b. **There are children *with red rashes* sick.

Utz ditzagun Diesingen beraren hitzak mintzatzera (1992: 48-49):

[T]he stage/individual distinction is obviously subject to contextual influences [...] Predicates that are of one category in a somewhat neutral context can be pushed into the other category in various ways.

[...] Adding *descriptive material* to the subject NPs changes the behaviour of these predicates, however. In this case the predicates can behave like individual-level predicates in that they are prohibited in *there*-insertion contexts [...].

[...] I will discuss this property of more «specific» NPs [énfasia nirea]

Hitzon arabera, badirudi subjektuko izen sintagmari modifikatzaile murriztatzailearen bat gehituz gero (nik etzanez adierazitakoa), irakurketa espezifikoagoa hartzen duela sintagmak; horren efektua litzateke *there* esaldirik ezin osatzearena (14b).

Ikusten da, beraz, subjektuan izen sintagma ahula dutenetan ere badela graduazio bat, eta berori zenbat eta espezifikoago, orduan eta zailago duela

¹¹ Efektu honen sakoneko arrazoia, alegia, subjektuaren ezaugarri baten arabera predikatueta morfologia gehiago ezartzearen arrazoia, ez dut ondo ulertzen. Agian ni baino gehiago dakiten semantikalariak horretan lagundu ahal izango dute, xehetasun eta ñabarduretan aurrera egin dezagun.

¹² Egia da plural biluziek interpretazio indartua ere izan dezaketela, baina ez dugu orain eztabaida hori zabalduko.

predikatu iragankorrek hartu eta, ondorioz, existentzialak deribatzen. Nola-bait esateko, sintagma indartuen gisara funtzionatzen dute, *there* ezartze hori onartzen ez dutenean (ikus, berriro, Milsarken laneko eztabaida, lan honetan berean gorago emana).

Halaxe azaldu nahi izan dugu ekialdeko euskararen adibideetarako ere. Gure kasuan efektu diferente bati erreparatu diogu, ez diegu esaldi existentzialetan gerta daitezkeen murriztapenei begiratu: gurean, subjektuko sintagma zenbat eta espezifikagoa, orduan eta artikulua hartzeko joera handiagoa predikatuak, izen sintagma prototipikoki indartuarekin duen harreman estuaren adierazle.

Subjektuaren eta beronen predikatuaren arteko harremana hartu dugu aintzat analisi honetan. Seguru aski, hemen eskaini ditudan pausuak ez dira aski izan predikatuetak artikuluen hedatzearen fenomeno osotasunean ulertzeko, baina espero dut arazoaren atal bat gutxienez kokatua utzi dugula, eta hainbat faktoreren elkarreragintza aztertzearen ezinbestekotasuna argi geratu dela. Egin beharreko hainbat lanen artean, ikasi behar genuke euskalki horietan *-a* horrek ze estatus zehatz duen, zenbatzaile unibertsalekin ze harreman duen zehaztuz, esaterako. Esan liteke, ia-ia, euskalki bakoitzak monografia deskriptibo bana eska lezakeela artikuluen erabilerari dagokionez.

Azpiatal hau bukatzeko, eta hemen emandako hipotesiaren behin-behinekotasunaren aldarri, gogoan hartzeko beste puntu bat: D-elementuen hedatzeaz arduratzen diren lanetan (Greenberg 1978, Himmelmann 2001), asumitu ohi da D-elementu horien hedatzea izen sintagmen erreferentzialtasun eskalari segitzen diola; hots, D-elementua lehenago erabiltzen da erreferentzialtasun estatus handiena duten izen sintagmetan, eta bertatik, modu gradualean, erreferentzia mailan behera egiten duten izen sintagmetara (izen sintagma definitua > izen sintagma indefinitu espezifikoa > izen sintagma indefinitu ez-espezifikoa...), batere erreferentzialak ez diren izen sintagmetara azkenik iristeko. Baina Masicak (1986) argitzen duen bezala, artikuluen hedatzeak ez du ezinbestean bide hori segitzen, Hego Asiako zenbait hizkuntza kasu. Badugu, bestalde, Irigoienek (1985) gogora ekartzen diguna ere: erromantzeetako singular / plural bereizketak euskararen baitan bereizketa hori egin beharra eragin du. Ezaugarri morfologiko horrek definitutasuna markatzearekin berehalako lotura ez badu ere, euskarak, dirudienez, artikuluetan baizik ez duen singular / plural bereizketa erabili du horretarako, eta horrek, esango nuke, erreferentzialtasun eskalekin interferentzia bat gehiago dakar.

2.2. Objektu biluziak Zuberoan eta Erronkarin

Aurreko atalean adjektibo predikatuetan antzeman ditugun artikuluen erabilera berezi zenbaiten berri eman dugu, azalpen baten hasiera izan daitezkeena agertuz; era berean, maiz geratu da agerian, nire analisi ez oso-osokoa lekuko, gai honek behar duen lanketa sakonaren beharra. Halako gaietan be-

rezituago diren ikertzaile semantisten esku dago lekukoa, edo haren parte bat, bederen.

Honako atal honetan objektu posizioari begiratuko diogu, horietan aurkitzen baitugu artikularen ez-erabilera interesgarri bat.¹³ Zenbait azterketa sinkronikotan esan izan da euskaraz ez dagoela objektu indeterminatirik; halaxe da, beharbada, euskara batuan nagusi den morfosintaxiarentzat, baina euskarari bere osotasunean begira jartzen garenean, eta euskalki ezberdinetako datuak aintzat hartzen, halako baieztapenak ñabartu beharrean suertatzen gara. Ikus honako esaldiak:

(15) *bertsu kantatzen, pinu pikatzen, arto xuritzen...*

Halakoak ekialdeko euskaretako ezaugarri dira, baina mendebalderagoko hizkeretan ere arruntak dira *potro jorran* eta antzekoak. Ezin aipatu gabe utzi, jakina, (15)eko adibide hauek guztiak aditz izen lokatiboak direla, edo bestela esanda, aspektu ez burutuko ekintzak adierazten dituztenak, ebentutratibo izenda daitezkeenak, gorago ere iradoki bezala, beren menpeko izenen erreferentzialitate maila apalarekin bat egiten dutenak (Hopper eta Thompson 1980); ez da, beraz, ausaz gertatu, euskalki batzuetan gehiago besteetan gutxiago, halakoetan gorde izana nagusiki mugatu gabeko objektuen adibideak.

(15)ekoak ere badirela gogoan hartuta, guk agian interesgarriagoak diren adibideetara joko dugu, (15)ekoentzako inork aldarrikatu bailezake espresio eihartuak edo direla. Ikus (16)ko adibideak:

(16) Oihenart (1657) (Altuna eta Mujika 2003)

a. 279. *Inzaur* duenak jateko, aurkit diro *harri* hausteko.

Celui qui a *des noix* à manger, trouvera *assez de pierres* pour les casser

b. 216. *Haur* duenak, anhitz behar; eztuenak, gogoan behar.

Celui qui a *des enfants*...

Halakoak ez dira gutxi aurkitzen euskarazko testuetan, baina ez bakarrik *ukan* aditzarekin, bestelakoekin ere bai. Mitxelenak (1987: 293) berak dakarren Leizarragaren esaldia esanguratsua da, besteen artean:

(17) Leizarraga (1571, Rom. 11, 8.) (Linschmann eta Schuchardt 1900)

Eman *ukan* draue laincoac spiritu ithobat: eta *beghi*, ikus eztecatcat: eta *beharri*, encun eztecatencat ...

(18) Zuberua eta Erronkariko euskara

Etxebarne (2006: 34)

a. *Sagar* ebatsi dü, nonbait, sosik ez düke / lüke erosteko

Zapirain (2005: 40⁷)

b. ... hoi bizitzen balin bada, Xibeuk badü *baikortasun* eta *itxaropen*

¹³ Jakina, ez-erabileraren berezitasuna beti ere euskara estandardaren, edo erdialdekoaren morfosintaxiaren ikuspegitik begira. Egia esan, estandardak edo erdialdekoak artikulaz egiten duen erabilera «exajeratua» ere aski interesgarria da, berez.

Bernat (1975-78)

- c. banek egoztan zia *gaztaña*, beste banek *iltzaur*, beste bat *sagar*, eta *deiru* ere bai.
  - d. ... eta guziek hiltan balin bagunien *txerri*...
  - e. ...pues emoiten gunia, banek *lukainka*, bestek *lomo*, bestek *ogi*,...
- Mendigatxa (Irigoyen 1957: 129-135)
- f. ...nik, kementik oiltendaudala *paper* eta *estalki*, eskribidaztadan alchaturuk
  - g. ...*mezu* oilbeztad

Ikus daitekeen bezala, iparraldeko testu zaharretan eta baita erronkariarazko azken lekukotasunetan ere halakoak ia nonahi aurki daitezke, eta dirudienez, objektua eskatzen duen edozein aditz transitiborekin gerta daitezke. Ez da, gainera, testuetako gauza hutsa —norbaitek zalantzan jar lezake Etxebarne (2006) bezalako lan batean, gramatika batean, alegia, zenbateraino den normatibizazio gogoaren ondorio halako adibide bat agertzea— egungo Zuberioan ere halakoak aditzea ez baita zaila, (18b) lekuko.

Adibide sorta honekin, nik uste, agerian geratzen da euskarak, bere aldaera estandardenean ez bada ere, badituela izen biluziak argumentuetan, objektu posizioan. Ez naiz ni lehena, bistan da, honetaz ohartzen; euskalari-tzaren historian beste askok ere aipatua dute ezaugarri hau, Lafonen beraren lanak hor ditugu (1954; 1970), edo Mitxelenaren beraren aipu hau lekuko (1987: 293):

Ahora bien, a lo largo de toda la corta historia de la lengua vasca, e incluso en lo que se puede reconstruir o adivinar de su prehistoria, se observa un rasgo constante, cada vez más manifiesto: la progresiva sustitución de la declinación indeterminada, que casi no subsiste más que residualmente, por la determinada.

Hala izanda ere, sinesten dut Mitxelenak «residual[mente]» izendatzen duen izen biluzien (indeterminatu edo mugagabe, nahiago bada) erabilera hortatik ere zenbait orokortze interesgarri proposa genezakeela; hurrengo azpiatalean, beraz, argumentu horiek zergatik ez duten artikulurik hartu argitzen saiatuko naiz.

2.2.1. EKIALDEKO OBJEKTU BILUZIEN NOLAKOTASUN SEMANTIKOA

Idea nagusia zera da: (15, 16, 17)ko izen sintagmak izen zenbakaitzak edo izen zenbakarri interpretazio plural indefinitudunak dira, eta horregatik ez dute artikulurik hartzen. Ikus dezagun nola aldeztu daitekeen ideia hau beste hizkuntzetan (ere) gertatzen diren fenomenoei begira.

Lehenagoko lan batean (Manterola 2006) ohartarazi genuen bezala, jokoan diren izen sintagmen izaera semantikoak berebiziko garrantzia du artikularen hedatzean; Company (1991) lana izan genuen hizpide orduan, bertan Erdi Aroko gaztelaniazko artikularen (latineko *ille* erakusletik datorrena, D-elementu peto-petoa, beraz) hedatzerako esanguratsu zi-

ren irizpideak aztertzen baitziren. Gure burua orain eta hemen dagokigunera mugatzeko, Companyren lan hartako puntu bakarra gogora dezagun: berak aztertutako testuetan izen abstraktu eta zenbakaitzak ziren artikulua azkenik hartzen zutenak, gaur egun ere, artikulua hartzeari dagokionez, bariazioan direnak halako izen sintagmak izateraino.

Diakroniaz ari ez diren lanetan ere maiz aztertzen dira izen zenbakaitzak eta zenbakarri pluralak batera. Suomiera da ikuspuntu horretatik aztertu izan den hizkuntzetako bat; bereziki interesgarri suertatzen da, gainera, artikulurik ez duen hizkuntza batean definitutasunaz mintzatean bertako iker-tzaileek nolako jarrera hartzen duten; izan ere, Milsarkek adierazten duen bezala (1977: 5), definitutasunaren kontzeptuaren erabilera hizkuntza indoeuropar ezagunenen arabera izan da, hizkuntza horiek agertzen duten morfologia jakinari oso lotuta:

The term has been used for generations in the pedagogy and scholarly description of the Indo-European languages, but within that tradition it is usually used only in discussing the overt formal contrast between «definite» and «indefinite» determiners such as English *the* and *a/an*.

Välímää-Blumek (2000/2001) suomiera aztertzen du, hizkuntza fino-ugrioa, ez indoeuroparra beraz. Hizkuntza horretan ez da historikoki artikulua definitu dei daitekeen D-elementurik, nahiz eta azken urteotan badirudien erakusle zenbaitek gramatikalizazio bide hori hartu duela (eztabaida sakone-rako, ikus Laury 1993; 1997 eta Juvonen 2000). Interesgarria da, nioen be-zala, horrelakoa den hizkuntza aztertzen duten espezialistek definitutasunaz duten ikuspegian aldeak bai baitira, ez da-eta artikulua duten hizkuntzen az-terketatik eratorri izan denaren parekoa; haien lanetan maiz agertzen da guk definitutasunaz ulertzen dugun hori beste zenbait kontzeptutan deskonposa-tua, Chestermanen (1991) lanean, esate baterako. Välímää-Blumek ere an-tzeko zerbait egiten du, eta haren bidea segituko dugu neurri batean hemen; autore honek bereizten duen «definitutasun» motetako bat berak *Quantifica-tion-definiteness* deitzen duena da, eta honi begiratuko diogu hurrengo pa-rrafoetan, (16, 17, 18) adibideentzako argigarri izan daitekeelakoan.

Suomieraren partitiboaren semantika kuantifikazio forma bat da, eta ha-ren oinarritzko funtzioa zehaztu gabeko kopuruak (*unspecified quantities*) de-notatzea da (Välímää-Blum 2000/2001: 186). Horren adibide dira honakoak, Välímää-Blumen lanean (3a) eta (5a) direnak:

- (19) a. *Pihalla juoksi poikia.* Adesibo singama-Aditza-Subjektua
yard -ADE ran boys-PAR
«There were boys running in the yard.»¹⁴

¹⁴ Interesgarria da, zinez, euskarak nolako ordaina emango lukeen esaldi honetako *poikia* edo *boys* izen sintagmarentzako, nire juzkuen arabera ezinezko bailitzateke *mutilak* bezalako zerbait erabiltzea. *Mutilak patioan korrika ari ziren* bezalako esaldi batean *mutilak* sintagmak irakurketa definitua du ezinbestean. Hau esanguratsua da oso -ak morfemaren balioaz eta ja-

b. *Lattiälla on vettä.*
 floor-ADE is water-PAR
 «There is water on the floor.»

Adesibo singagma-Aditza-Subjektua

(19) ikusten dugun bezala, esaldi mota berean, ingelesez existentziala-reakin itzultzen dena, subjektuan izen plurala dugu (19a)n eta izen zenbakaitza (19b)n. Agerian da, beraz, izen zenbakaitzek eta plural biluziek morfologia bera hartzen dutela, partitiboarena (PAR); honek, goraxeago esan bezala, kuantifikazio mota bat ezartzen dio izenari, edo kuantifikazio jakin batekin batera agertzen da. *Q(uantification)-indefinite* deitzen die Välimaa-Blumek (2000/2001: 184) sintagma hauei:

When the subject is in the (bare) partitive, the referent has fuzzy boundaries, which are either unspecifiable or explicitly left unspecified in the universe of discourse, thus Q-indefinite.

Terminologia hau gora-behera, niretzako interesgarria dena zera da, kasu honetan ere izen zenbakaitzak eta plural biluziak batera doazela hartzen duten morfologian. Ondoko aipuan ere ikusten dugun bezala, bi izen mota hauek modu beretsuan jokatzeko dute hizkuntza ezberdinetan, artikularen erabileran efektu antzekoak erakutsiz:

[...] the most obvious resemblance resides in the fact that mass nouns characteristically appear without articles, just as the bare plurals do (Välimaa-Blum 2000/2001: 193)

Hauxe da, azken aipu honetakoa, gure euskarazko adibideetan gertatzen dena: euskararen kasuan, plural biluzietako zein izen zenbakaitzetako morfologia eza berdina da; horiek dira azkenak, bilakabide diakronikoan, artikulua hartzen, eta ekialdeko euskarak egoera horretantxe dira.

Izen zenbakaitzen eta zenbakarri pluralen biluztasun horren esanguraz ari da, halaber, Longobardi (1994) italiarentzako, Rodríguez (2003: 21) lanaren aipuari jarraiki, baina zalantzan jarritz halako izen sintagmak zinez argumentutzat hartu daitezkeen, ala adierazpen idiomatiko «soil» gisa hartu behar ote diren. Ez dut uste hona ekarri ditugun adibideak, suomierazkoak zein euskarazkoak, adierazpen idiomatikoak direnik, baina sinesten dut euskararen baitan bertan adierazpen idiomatiko gisa eihartutako kasu asko dugula, aurrerago ikusiko dugun bezala.

Bada, horiek oro, eta orain arte ez diogu arretarik ezarri, euskarak ingelesa edo suomieraren ondoan bereizgarri duen ezaugarria: euskarak ez du

---

torriaz gogoeta egin nahi badugu; diakroniaren ikuspegitik aritu nahi badugu, honek pentsa arazi gaitzake hain ez-definitu diren sintagmetan (edo *Discourse-indefinite* eta *Quantification-indefinite*, Välimaa-Blumen terminoetan) *-ak* morfemaren erabilera berantiarra edo ezinezkoa behar dela izan, bere erakusle jatorria (eta, beraz, definitu) medio. Ezin besterik esan oraingoz, besteak beste, *-ak* morfemaren erabileraren deskripzio zehatza falta dugulako, bai euskara standardarena, euskalkiena eta baita aldaera diakronikoena ere.

berezko plural markarik,¹⁵ eta orain arte suomiera eta ingelesarentzako *bare plural* edo plural biluzi terminoekin izendatu ditugunen partez ekialdeko euskaretan, eman ditugun adibideak lekuko, izen biluziak ditugu, bere horretan. Eztabaida piztu genezake, euskaraz, edo ekialdeko euskara horietan, bederen, izen guziak zenbakaitzak edo masazkoak ote diren, edo izendatzen dutenaren kontzeptu «hutsa» denotatzen duten; Chestermanek (1991) bere laneko sarrean badakar halako ideien gaineko gain-begirada bat, eta ez gara gu orain halako xehetasunetan barrena abiatuko. Ekar dezadan, horren partez, izenen biluztasunari dagokionez euskararen antzera jokatzen duten hizkuntzen aipu bat edo beste; koreera eta turkiera izango ditugu aipagai:

[...] the form labelled singular in Korean grammars, which incidentally has zero expression, may be either specifically singular, or on occasion be used when more than one object is involved [...] Thus it may be presumed that the Korean listener interprets the zero form usually or *par excellence* as singular but as plural where the situation demands it. (Greenberg 1966: 28)

Koreeraz, beraz, dirudienaren arabera izen biluziak kontestuen arabera interpreta daitezke singular ala plural. Turkierazko ondoko aipu eta adibidearekin hobeki ikusiko dugu hau (Lyons 1999: 96):

In general, *bir* [*bir* 'bat' zenbatzailea da turkieraz] is only used when the indefinite noun phrase refers to a particular entity, that is, when it is a specific indefinite (as in *I've just bought a superb car*). Where there is no specific referent (for example in *I'm looking for a reliable car*, where I do not have a particular car in mind), or where the identity of the thing referred to is of no importance for the discourse, Turkish has the option of using the bare noun, without determiner, and without number marking. The noun is therefore vague as to number in this «incorporation» construction. Consider (78), where the non-specific bare noun is a direct object:

- (78) Dun   mektup   yaz-di-m
yesterday   letter   write-PAST-1SG
"Yesterday I wrote a letter/letters"

Bi gauza inportante azpimarratzen dira Lyonsen aipu luze honetan: bate-tik, gorago suomierarentzako ikusi dugun bezala, halako sintagmek duten erreferentzialitate statusa, ez-espezifikoa, zehaztugabea edo diskurtsuan garrantzi gutxikoa da. Bestetik, interesgarri suertatzen da Lyonsek objektu horiek osatzen dituzten egituretan inkorporazioaren fenomeno a gogora ekartzea.

¹⁵ Seguru aski euskara estandardaren joera *-ak* hori *bare plural* edo plural biluzien antzera erabiltzearena da, inguruko hizkuntzen ereduaren eraginez, Irigoienek (1985: 129-130) aipatzen duen bezala. Bide batez, interesgarria da halako pluralen (ingelesez eta suomieraz ari da, jakina, ez euskaraz) Välimaa-Blumek (2000/2001: 181) dioena, esplicituki esaten baitu plural biluziak ez direla singular indefinituaren bertsio plurala, ez baitute erreferentzearen estatus diskurtsibo adierazten; aitzitik, erreferentzearen kuantifikazioaren esparuari dagokion zerbait da pluraltasun hori. Horren bidetik uler liteke, agian, Artiagoitia (2002) lanean X-sintagma «misteriotsuarentzako» proposatzen den zenbaki-sintagma.

Nire ustez, koreeraren eta turkieraren¹⁶ funtzionamendu honek euskararen garai bateko funtzionamenduarekin bat egiten du, egun ere ekialdeko euskaretan aztarna eta ez hain aztarna gisa antzematen dugularik; euskara arkaikoaren ezaugarri gisa ikusten dut, bestela esanda, objektu biluzi hauen erabilera.

Ondoko atalean euskarazko adibideei ekingo diet berriz, orain arte eman ditudan hizkuntza arteko paraleloek eskaintzen duten laguntza baliatuz.

2.2.2. EKIALDEKO EUSKAL IZEN BILUZIEN SEMANTIKARA OINARRIZKO HURBILKETA

Aurreko atalean ikusi dugu, suomiera adibide, munduko hizkuntzetan plural biluziak eta izen zenbakaitzak batera doazela gramatikaren atal askotan. Turkierarekin eta koreerarekin, bestalde, ikusi dugu izen zenbakarri biluziak plural gisa interpreta daitezkeela irakurketa ez-espezifikoa. Badi-rudi euskarazko adibideak ildo nagusi hauei jarraiki ondo uler daitezkeela.

(16ab)ko Oihenarten errefracuetan *inzaur duenak* eta *haur duenak* esaldietan ikusten dugu bi izen zenbakarri ditugula, bere bertsio biluzi edo mugagabeen: hartzen duten interpretazioa ez-espezifikoarekin batean *Q-indefinite* interpretazioa ere badute, kopuruarekiko axolagabe, alegia, eta hartara, Greenbergen goragoko aipuan ikusi dugun bezala, plural gisa interpreta daitezke; halaxe dugu, izan ere, frantseseko itzulpenean *des noix* eta *des enfants*. (16a)ko *harri* izen biluziarekin gauza bera gertatzen da, nahiz eta kasu honetan zalantzan jar litekeen izen zenbakarri interpretazio ez-espezifikoa pluralduna (*Q-indefinite* izatearekin batera) ote den, ala harriaren «materiari», nolabait esateko, erreferentzia egingo liokeen izen zenbakaitza; zalantza honek, dena den, besterik ez du egiten izen zenbakaitzen eta zenbakarri pluralen arteko hurbiltasuna agerian uztea baino.

Leizarragaren (17)ko adibidean ere, ageri da *beghi* eta *beharri* izen zenbakarriei erreferentzia egiten zaienean ez dela diskurtso horretan haien kopuruaren zehaztasuna esanguratsua. Hitzaren erreferente zehatza ez da inportantea, hitzaren ideia aipatu nahi da, besterik gabe, edo gauzak teoriarik urrutirago eraman nahi izatera, Etxeberria (2005) lanean beste sintagma batzuentzako aldarrikatzen den *kind* irakurketa ezarri nahi zaie; ez gara, baina, oraingo eginbeharretik urrunduko gindukeen proposamen interesgarri horretaz arituko, hemen aipatzen direnekin lotura estua dutela aitortu nahi badut ere. Hortaz, bada, Leizarragaren adibideko izen zenbakarriak plural biluzi gisa itzuli daitezke ingelesera edo gaztelaniara.

Zuberoako eta Erronkariko adibideetan,¹⁷ (18)n, halako gehiago ditugu. Izen biluzi hauen artean zenbakaitz prototipikoak ditugu, *deiru*, *ogi*, *paper*...

¹⁶ Ez hain kasualitatez, seguru aski, bi hizkuntza hauetan zenbatzaile kardinaldun sintagmetan izenak mugagabeen edo bertsio biluzian ezarri behar dira, euskara osoan bezala (*bi gizon, hiru ume*...).

¹⁷ Ekialde «hurbilagoan», Nafarroa Beherean, badirudi, hain zuzen ere, izen zenbakaitzak eta interpretazio plural ez-espezifikoa duten zenbakarriak mugagabeen ager daitezkeela esaldi existentzialetan, beharbada balio enfatikoarekin, Maia Duguinek azaltzen didan bezala. Halako

bezalakoak; (18b) adibidean, bestalde, izen abstraktuak ditugu *baikortasun* eta *itxaropen*, tipikoki zenbakaitz direnak, hauek ere. Izen zenbakarriak ere baditugu, *iltzaur*, *sagar*, *estalki*... denak ere bere forma mugagabeen, indeterminatuan, edo orain arte esaten aritu garen bezala, biluzian. Lehen esan bezala, hauek plural gisa itzuli litezke pluralaren marka morfologikoa izan baduten beste hizkuntzetara (edo, beste hizkuntzetara joan gabe ere, erdialdeko euskarara); nahi izatera ere, hauetako zenbait —*sagar*, *iltzaur*, *gaztaña*— izen zenbakaitz gisa ere ulertu litezke, gogora bestela gaztelaniazko *he echado manzana en la ensalada*. Honek guztiak, berriz ere, lehentxeago aipatu dugun *kind* irakurketaren bidera hurbiltzen gaitu, baina, tamalez, ez dugu orain, esana dut, horretarako astirik.

Bi izen biluzi (edo mugagabe) hauetako biren gaineko gogoetarekin bukatu nahi nuke adibide hauen gaineko eztabaida: (18d)ko *txerri* eta (18g)ko *mezu*. Hauek ez dute, beharbada, orain artean aipatutako izen zenbakarri biluziek bezala, plural ordaina beste hizkuntzetan; seguru aski, goraxeago eman dugun turkierazko adibidean bezala, erreferentzia jakinik edo espezifikorik gabeko izenak dira: ez da haien pluraltasuna¹⁸ edo singularitasuna inporta duena, baizik eta haien erreferente zehatza ondo zehaztu nahi ez izatea, hiztunak horretarako gogorik edo beharrik ez duelako, edo besterik gabe ez delako esanguratsua izen horrek mundu errealean erreferentzia zehatza izan dezan. Ikusten dugu, horren adierazle, *mezu oilbeztad* adibidean *mezu* izenaren erreferentzia etorkizunera proiektatzen dela, bidaliko den balizko *mezu* batera, eta horrexegatik, existitzen ere ez baita, eskatzen du hain zehaztasun maila apala.

Ekialdeko adibide hauetan aurreko azpiatalaren amaieran eta 17. oharrean aipatu dudan euskara arkaikoaren ezaugarriaren isla ikusi nahi dut; horiek horrela, izen biluzien erabilera hau garai bateko euskararen ezaugarri baldin bada, espero izatekoa da beste lurraldeetan ere, garai zaharragoetan, halakoak aurkitzea. Halaxe gertatzen da; hemen horietako adibide zenbait baizik ez dugu emango:

- (20) a. Pero Periz *Garidario* (Nafarroako antroponimo bat)
 b. egoszi *vr* ardaoan, *bildurr* egosçi (Arabako hiztegi bateko sarrerak)
 c. 466 Guivel eguioic ecachari 'hazle espaldas a la tempestad' (Bizkaiko atsotitz batean)

Irigoienek (1985: 135) dakarren 1366ko *Pero Periz Garidario* antroponimoa dugu (Carrasco Pérez 1973: 590), *gari* izen zenbakaitza bere forma

---

adibideak izan daitezke *bada haize* (cf. Armendaritzeko hitzun berak esandako *badu indar*, Aturri ibaiatz ari zela) edo *bada kazetari*, 2007-3-3ko *Berria* egunkarian Nora Arbelbide Uharte-Garaziko kazetariak idatzitakoa.

¹⁸ Gogoan izan behar da, gainera, pluraltasunaren kontzeptua ere, definitutasunarena bezala, mendebaldeko hizkuntza dominanteen arabera zedarritu izan dela hizkuntzalaritzaren historian. Ez dugu, beraz, asaldatu behar koreera, turkiera eta are euskara arkaikoa bezalako hizkuntzekin lanean ari garenean ere, ikusten badugu pluraltasun morfologikoak ez duela hizkuntza ezagunago horietako gramatiketan duen zama bera.

biluzian, mugagabeen duela. Baina mendebalderago jota ere badugu egoera zahar horren erakusle direnak: (20b)ko Landuchioren (1562) hiztegioko sarrera batean (Knörr eta Zuazo 1998: 209), esaterako, *egotzi ur ardaotan* agertzen da, *ur* izen zenbakaitzarekin. Bestean (1998: 221), berriz, *bildur egotzi* dugu, *beldur* izen abstraktua aditzaren objektu. Beharbada *Refranes y Sentenciaseko* (1596) 466. errefrauan ere antzeko zerbait ikus genezake, izen zenbakarria den *gibel*, mugagabeen ageri dena, gaztelaniazko ordainean plurala baita, *espaldas* (Lakarra 1996). (20c)ko hau, jakina, nahi izatera espresio idiomatiko gisa har liteke, baina egia da ere gaur espresio idiomatiko direnek garai bateko morfologia eta sintaxiaren aztarnak gorde ohi dituztela.

Espresio idiomatiko direlako hauen bidetik, eta *guivel eguioc* hori gidari hartuta, jo dezagun orain egun haien analisi sinkronikoan hainbeste buruhausteren sorburu diren *X + egin* aditz inergatiboetara (ikus, eztabaida eta erreferentzietarako, Oyharçabal 2006). Diakroniaren ikuspegitik bederen, (16, 17, 18)ko adibideak bezalaxe analizatu nahi ditut nik aditz inergatibook: erreferentzia maila apaleko, ez-espezifikoko izen sintagma mugagabeak *egin* aditz arinari lotu zaizkio, lexikalizatuz eta aditz berriak sortuz. Gogoan izan aurreko azpiataleko Lyonsen (1999: 96) aipua, izen biluzien ez-espezifikotasun edo mugagabetasunaren eta inkorporazioaren arteko harreman estua nabarmentzen zenekoa. *lo egin, lan egin, amets egin, hitz egin/berba egin...* egitura inkorporatu gisa aztertu izan dira inoiz, *lo, lan* bezalako izen biluzi abstraktu eta zenbakaitzak objektuan (dei dezagun objektu) dituztelarik.

Izen zenbakarriei dagokienez, oso interesgarria den bikotea dugu *hitz egin/berba egin*; esango nuke *hitz egin* bezalako espresio bat itzultzerantzatuak bagina, *parler* edo *hablar* erabili gabe, *faire des mots* edo *hacer palabras* esango genukeela, goian, (16)n Oihenarten adibideetan ikusi dugun itzulpen pluralean bezala. Galdera berehalakoa da: bizkaierazko horretan, mailegu argia den horretan, zer da zehazki mailegatu dena? Latineko hitza *verbum* zen nominatibo eta akusatibo singularrean, beraz badirudi bertatik mailegatu izatera ***berbo*, ***berbo egin* maileguak beharko genituela; *berba* dugu, ordea. Nik esango nuke latineko plurala mailegatu zela, nominatibo zein akusatiboan *verba* zena, zergatik eta halako egituretan, *hitz egin* bezalakoetan, izen biluziak bazuelako kopuruan mugatu gabeko interpretazioa, ondoko hizkuntzan (edo hitzun elebidunaren burmuinean, hobe esan) plural ez-espezifikoko (edo *Q-indefinite*, nahiago bada) gisa adieraz zitekeena.

Azken hipotesi honek, bistan dena, lanketa sakonagoa behar du, besteak beste latinaren garai hartako pluralen erabilerarena, halako hitzek latinean berean nolako erabilera ote zuten... eta baita euskarari begiratze beretik etor daitezkeen gogoeta eta kritikena ere.¹⁹ Baina hipotesi ttiki hau gorabehera,

¹⁹ Besteak beste, Joseba Lakarrak aipatu izan didan bezala, aukera bat izan daiteke tartean konposaketaren bilakaera izatea, *baso* > *basa*- bezalakoetan duguna. *Berba* hitzarentzako, ordea, ez dugu ***berbo* hitzik. Céline Mounolek, bestalde, galdera egiten dit, nire hipotesiak nola azaltzen ote duen mendabaldeko hizkeretako *berba bat*, erabat sintagma singularra. Arazo

rekdota gisa har daitekeena, nago hemen aipatu dudan mugagabearen erabilera eta beste hizkuntzetan ikusi dugun izen zenbakaitz eta plural biluzien gorabeherak badakarrela ildo beretik ikerketan segitzeko aukera, hemen aipatutako ñabardurez gain semantikolari finagoak direnak xehetasun gehiago eztabaidara ekarriko dituztelakoan.

3. Lan honen laburpen, ekarpen eta etorkizuneko bideak

(2) zenbakian artikulu deitzen ditugun horien jite diakronikoaren gramatikalizazio bidea zein den irudikatu dugu. Bide horren barrenean hamaika xehetasun eta ñabardura aurki daitezke, Himmelmannek gogoratzen duen bezala (2001: 832):

Definiteness and specificity are only two salient (and crosslinguistically well attested) stages on the grammaticization path in (1) [artikuluen, D-elementuen gramatikalizazioaz ari da]. Given a sufficiently fine-grained set of criteria, many more stages could be distinguished.

Honako lan honetan bide horretan irizpide esanguratsuak zein izan daitezkeen bereizten saiatu gara, euskaran duten eraginari begiratu. Nago alde horretatik erakusleen gramatikalizazioaren eztabaida orokorrerako, Himmelmannek dakarren *fine-grained set of criteria* horrentzako ekarpen txiki bat egin dugula. Bi aldekoa izan da ekarpen hau: batetik, iradoki dugu Nafarroa Behereko eta Zuberoako hizkeren artean predikatuetan aurki daitezkeen aldeak, artikuluaeren erabilerari dagozkion aldeak, predikatuetako beretako adjektiboan izaera semantikoaren arabera izan daitezkeela, baina baita esaldi horietako subjektuetako sintagmaren erreferentzialtasun mailaren, edo errealitate «ukigarrian» duten ainguratze mailaren arabera ere. Bestetik, ekialdean, bereziki Zuberoako hizkeretan eta Erronkariara desagertuan, objektu posizioan agertzen diren zenbait sintagmaz arduratu gara: sintagma horietako izenak bere joko mugagabea, «biluzik» agertzen dira. Biluztasun hori izen horien erreferentzearen semantikari egotzi diogu, izen biluzi horiek kopuruan mugatu gabeko, ezin mugatuzko edo mugatu nahi ez diren elementuei egiten baitiete erreferentzia, kuantifikazioaren aldetik zehaztu gabeko elementuak dituzte erreferentziagai; bide horretatik hainbat azterketa sinkronikotan izen zenbakaitz eta zenbakarri pluralen arteko kidetasuna euskararen diakroniazko eta dialektologiazko datuekin berretsi dugu.

Nagusiki gorabehera semantikoak izan ditugu gidari artikuluaeren hedatzean euskalki eta garaien artean antzeman daitezkeen aldeak azaltzeko; ez dut, beharbada, semantikolari peto batek nahi lukeen bezala gogoeta formali-

---

hauek eta gehiago aipatzea ezinbestekoa da, eta baita, inoiz zortetik bagenu, datu berriak eztabaidara ekartzea ere.

zatu egin, baina espero dut lan honek aurrerantzean besterik ekarriko duela, nik hemen botatako ideiak modu zehatzago eta beharbada formalagoan taxutuko dituenik. Gai honetan lan gehiena egiteko dago euskararen diakroniari dagokionez, Mitxelenak hasitako bidearekin aurrera egiteko; hortxe ditugu testu zaharretan artikulurik gabeko posesibozko egiturak, egungo euskararen ezinbestean artikuludun egitura gisa deskribatzen dena (cf. Leizarraga 1571, Rom. 11, 12 *Eta baldin haien erortea munduaren abrstasun bada*) edo izen + adjektibo predikatuen agerrera artikulua gabeak, Mitxelenak Axularrengan ezinezkotzat jotzen zituenak (cf. Etxepare 1545 *Harzaz unsa orhitzia zuhurzia handi da*). «Badela lan!» beraz, horretan aritzeko.

Zorionez, beharbada, lana gehiagoren artean banatu ahalko baita, ez da hutsa semantikarien eginbeharra izango. Ikusi dugun bezala, aldaera dialektologikoen esangura berebizikoa da; ez naiz horren garrantziaz gehiago luzatuko, lan honetan zehar eskaini ditudan adibide eta analisisiek zalantzarik ez baitute utzi. Gehienez ere, Mitxelenaren «Lengua común y dialectos vascos» (1987: 35-55) lanaren gorazaharre, azken ideia batzuk, edo galdera batzuk, proposa genitzake gure lanaren alderdi dialektologikoaren urruneko gidari: gorago, 2.2.2. atalean, ekialdean artikulua gutxiago erabiltze hori arkaikotasun zantzua zela esan dugunean, zer esan nahi izan dugu zehazki? Galdera bestela eta zehatzago formulatuta, arkaikotasun hori zeren adierazgarri da? Bi erantzun bide ikusten ditut oraingoz:

- Onartuta *-(h)a* artikulua Euskara Batu Zaharreko (EBZ) ezaugarri dela, bertatik gutxien alden du diren euskalkien egoera erakusten dute ekialdeko zuberotar eta erronkaria.
- Edo, artikulua EBZ bera baino berantiarra izanik, mendebaldetik ekialderako hedatzen ari den morfemaren zantzuaren izan daiteke aldarrikatu dugun arkaikotasuna.

Erdi bideko azalpenak ere ongi etorriak izango dira, euskalkien arteko elkarreraginaren errealitate protohistorikoak seguru aski bi aukera soil horien hoztasun akademikoa gaindituko baitu. Dialektologia diakronikoak esan diezagukenenaren zain ere bagaude, beraz.

Hizkuntzen arteko kontaktu harremanez aritzen direnek ere badute zeresan. Azken urteetan hizkuntzaren teorietan kontaktuaz eta hizkuntzen arteko elkarreaginaz ari diren lanak ugaritu dira (Aikhenvald 2002; Heine eta Kuteva 2005; Thomason 2001; Thomason eta Kaufmann 1988); espero izatekoa da, hortaz, ideia ildo hori ere gurera ekarriko dela, saio ustel, baina, azken batean, aitzindarien gainetik (Haase 1992).²⁰ Horretan, seguru aski, guri dagokigun gaian ohar interesgarriagoak egin zituen Irigoienek (1985), predikatuetako artikulua erabilera hizkuntza erromantzeen singular/plural bereizketaren eraginari egotzi zionean.

²⁰ Honen kritikarako ikus Manterola (argitaratzeaz).

Fonologia, azkenik. Bada hizkera zenbait, Bidasoa aldeko zoko horretan, artikulua izenaren parte bereiztezin gisa erabiltzen hasi direnak: Hondarribiko hiztun askoren (ikus Sagarzazu 2005: 71) ahotan *trena bat*, *laguna bat*, *egin dut hitza*²¹ bezalakoak aditu daitezke, baina ez dakit zenbateraino diren arruntak ??*besoa bat*, ??*herriya bat*, **egin dut loa. Artikuluaren zabaltzearen azkenetariko pauso izan daitekeen horretan, silaba egitura jakin bat gorde behar izateak bere zama izan lezake, beharbada, inongo baldintza semantikotik at. Badirudi *bat* artikulua indefinituarekin osatzen diren sintagmetan, artikuluaurreko izena kontsonantez bukatzen bada joera handiagoa dela artikulua (horrezkerok definitutasunarekin zerikusirik batere ez lukeena, noski) ezartzeko. *Be[soba]t* sintagmak CV[CVCV]C egitura du; *lagu[naba]t* bezalako zerbaitak (CVCV[CVCV]C) kontsonante eta bokalen «ondo-ondokotasuna» hobeki gordetzen du *lagu[nba]t*, CVCV[CCV]C egitura silabiko batek baino. Hona, bada, semantikarekin zerikusirik ez lukeen eta artikulua hederako esanguratsu izan litekeen irizpide bat gehiago.

Mitxelena euskalaritzaren atal horietan guzietan maisu izan zen; izango ahal gara gai oso-osoko maisutasun hori alor ezberdinetako euskalarien elkarlanaren bitartez irunarazteko!

Bibliografia

- Aikhenvald, A., 2002, *Language contact in Amazonia*, New York: Oxford U. P.
- Altuna, P. & J. A. Mujika, 2003, *Arnaud Oihenart. Euskal atsotitzak eta neurtitzak* (IKER 15), Bilbo: Euskaltzaindia.
- Artiagoitia, X., 2002, «The functional structure of the Basque noun phrase», in X. Artiagoitia, P. Goenaga & J. A. Lakarra (arg.): *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf P. G. de Rijk* (ASJU-ren Gehigarriak, XLIV). Bilbo: UPV/EHU, 73-90.
- Bernat, F., 1975-78, *Nafarroako Mintzoak*, Iruñea: Nafarroako Foru Aldundia.
- Carrasco Pérez, J., 1973, *La población de Navarra en el siglo XIV*, Iruñea.
- Casenave-Harigile, J., 2006, *Xiberotar Gramatika*, Maule: Sü Azia (www.suazia.com-en eskuragarri).
- Company, C., 1991, «La extensión del artículo en el español medieval», *Romance Philology* XLIV, 402-424.
- Chesterman, A., 1991, *On definiteness: a study with special reference to English and Finnish*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Diesing, M., 1992, *Indefinites*, Linguistic Inquiry Monographs 20. Cambridge, London: MIT Press.
- Etxebarne, J., 2006, *Xiberotar gramatika llaburra*, Maule: Sü Azia (www.suazia.com-en eskuragarri).

²¹ Era berean, esango nuke *egin dut hitza* esaldien parekoak arruntagoak direla ??*egin dut ametsa* bezalakoak baino. Hitzen luzera ere (*hitz* silaba bakarreko, *amets* bi silabako) aintzat hartzekoa izango da.

- Etxeberria, U., 2005, *Quantification and domain restriction in Basque*, UPV/EHUko tesia.
- Ettxepare, B., 1545, *Linguae Vasconum Primitiae*, Bilbo: Euskaltzaindia.
- Gómez López, R., 2007, *xix. mendeko euskal gramatikagintzari buruzko ikerketak* (Doktorego tesiak saila), Bilbo: UPV/EHU.
- Greenberg, J. H., 1966, *Language universals. With special reference to feature hierarchies*, The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers.
- , 1978, «How does a language acquire gender markers?», in J. H. Greenberg, J. Ferguson & E. Moravcsik (arg.), *Universals of Human Languages*. Stanford: Stanford University Press, 47-82.
- Haase, M., 1992, *Sprachkontakt und Sprachwandel im Baskenland: Die Einflüsse des Gaskognischen und Französischen auf das Baskische*, Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Heine, B. & T. Kuteva, 2005, *Language contact and grammatical change*, Cambridge: Cambridge U. P.
- Himmelman, N. P., 1998, «Regularity in irregularity: Article use in adpositional phrases», *Linguistic Typology* 2, 315-353.
- , 2001, «Articles», in M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher & W. Raible (arg.), *Language Typology and Language Universals: An International Handbook* (Handbooks of Linguistics and Communication Science 20.1). Berlin-New York: Walter de Gruyter, 831-841.
- Hopper, P. J. & S. A. Thompson, 1980, «Transitivity in grammar and discourse», *Language* 56, 251-299.
- Irigoiien, A., 1985, «Euskarazko izen sintagma mugatzailerik gabekoez», *Euskera* 30, 129-139.
- , 1957, «Cartas de Mariano Mendigacha a D. Resurrección María de Azkue», *Euskera* 2, 119-170.
- Juvonen, P., 2000, *Grammaticalizing the definite article. A study of definite adnominal determiners in a genre of spoken Finnish*, Stockholm Universityko tesia.
- Knörr, H. & K. Zuazo, 1998, *Arabako euskararen lekukoak. Ikerketak eta testuak* (Euskal Azterlan Bilduma 7), Vitoria-Gasteiz: Eusko Legebiltzarra.
- Lafitte, P., 1944, *Grammaire basque (navarro-labourdin littéraire)*, Donostia/Baiona: Elkar.
- Lafon, R., 1954, «Le nombre dans la déclinaison basque», *Via Domitia* 1.
- , 1970, «Structure de la déclinaison basque» (arg.): *Actes du Xe Congrès International des Linguistes*, 279-301.
- Lakarra, J. A., 1996, *Refranes y Sentencias (1596)*. Euskararen Lekukoak 19. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Laury, R., 1993, «On the grammaticization of the definite article «se» in spoken Finnish». Andersen, H. (arg.): *Historical linguistics*, Current Issues in Linguistic Theory 124, 239-250. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- , 1997, *Demonstratives in interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. Studies in Discourse and Grammar 7. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Linschmann, T. & Schuchardt, H., 1900, *Leizarragas baskische Bücher von 1571 (Neues Testament, Kalender und Abc)*. Berrarg. izenburu berarekin (1990). Bilbo: Euskaltzaindia.

- Longobardi, G., 1994, «Reference and proper names: a theory of N-movement in Syntax and Logical Form», *LI* 25, 609-665.
- Lyons, C., 1999, *Definiteness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Manterola, J., 2006, «-a euskal artikulua definituaren gainean zenbait ohar». Lakarra, J. A. & Hualde, J. I. (arg.): *Studies in Basque and Historical Linguistics in Memory of R. L. Trask*, Anuario del Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo» XL, 651-676. Donostia, Bilbo: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- (argitaratzeaz), «-a and bat articles and contact in Basque». Chamoreau, C. & Léglise, I. (arg.): *Cross-linguistic tendencies in contact-induced variation and change: A typological approach based on morphosyntactic studies*, Paris: CNRS.
- Masica, C.P., 1986, «Definiteness-marking in South Asian languages». Krishna-murti, B. (arg.): *South Asian languages: Structure, Convergence and Diglossia*, 123-146. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Michelena, L., 1987, *Palabras y textos*. Bilbo: UPV/EHU.
- Milsark, G. L., 1977, «Toward an explanation of certain peculiarities of the existential construction in English», *Linguistic Analysis* 3, 1-29.
- Otsibar, K., 2003, *Lehenago Gamere*. Sü Azia. (www.suazia.com-en eskuragarri)
- Sagarzazu Ancisar, T., 2005, *Hondarribiko eta Irungo euskara*. Irun: Alberdania.
- Thomason, S. G., 2001, *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- & Kaufmann, T., 1988, *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkely, Los Angeles, London: University of California Press.
- Välismaa-Blum, R., 2000/2001, «The English bare plural and the Finnish partitive. Nonbounded quantity in a mental space», *Languages in Contrast* 3, 181-201.
- Zapirain, E., 2005, *Zuberoa Kantuz*. EITB.

Publicaciones de la Cátedra «Luis Michelena»
«Koldo Mitxelena» Katedraren Argitalpenak
[4]

2nd CONFERENCE OF THE LUIS MICHELENA CHAIR
KOLDO MITXELENA KATEDRAREN II. BILTZARRA
II. CONGRESO DE LA CÁTEDRA LUIS MICHELENA

2nd CONFERENCE OF THE LUIS MICHELENA CHAIR
KOLDO MITXELENA KATEDRAREN II. BILTZARRA
II. CONGRESO DE LA CÁTEDRA LUIS MICHELENA

Joseba A. Lakarra, Joaquín Gorrochategui & Blanca Urgell
(Eds./Arg.)

erria la zabal zazu

Universidad Euskal Herriko
del País Vasco Unibertsitatea

ARGITALPEN
ZERBITZUA
SERVICIO EDITORIAL

2011

Vitoria-Gasteiz

CIP. Biblioteca Universitaria

**Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea. Cátedra Luis Michelena.
Congreso (2.º 2007. Vitoria-Gasteiz)**

2nd Conference of the Luis Michelena Chair = Koldo Mitxelena Katedraren II. Biltzarra = II. Congreso de la Cátedra Luis Michelena / Joseba A. Lakarra, Joaquín Gorrochategui & Blanca Urgell (eds.= arg.). — Vitoria-Gasteiz: Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea, Argitalpen Zerbitzua = Servicio Editorial, 2011. — xx, 699 p. ; 24 cm. — (Publicaciones de la Cátedra “Luis Michelena” = “Koldo Mitxelena” Katedraren Argitalpenak ; 4)

ISBN: 978-84-9860-601-0 D.L.: BI- 290-2012

1. Euskara (Lengua) – Congresos. I. Lakarra, Joseba A., ed. lit. II. Gorrochategui, Joaquín, ed. lit. III. Urgell, Blanca, ed. lit.

811.361(063)

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission of the University of the Basque Country Press.

Debekatuta dago liburu hau osorik edo zatika kopiatzea, bai eta berorri tratamendu infomatikoa ematea edota liburua ezein modutan transmititzea, dela bide elektronikoz, mekanikoz, fotokopiaz, erregistroz edo beste edozein eratarata, baldin eta *copyrightaren* jabeek ez badute horretarako baimena aurretik eta idatziz eman.

- © Joseba A. Lakarra, Joaquín Gorrochategui & Blanca Urgell (Eds. /Arg.)
- © The authors / Egileak / Los autores
- © Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua
Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco

ISBN: 978-84-9860-601-0

Lege gordailua/Depósito legal: BI - 290-2012

Fotokonposizioa/Fotocomposición: Ipar, S. Coop.
Zurbaran, 2-4 - 48007 Bilbao